

TÓTH IMRE:
IDENTITÁS ÉS REGIONALIZMUS. A REGIONÁLIS IDENTITÁS
EGY ESETE (?) – NYUGAT-MAGYARORSZÁG

A regionális tudomány sem nemzetközi, sem pedig hazai viszonylatban nem sorolható a nagy múltú társadalomtudományi szakágak közé. Az ötven évnél nem idősebb, ám rendkívül dinamikusan fejlődő, rangos hazai szakembergárdát felvonultató diszciplína számos gazdaság- és társadalomföldrajzi, közgazdaságtudományi, politológiai és szociológiai komponense mellett a lehetségesnél talán kevesebb történettudományi nézőpontú eredménnyel büszkélkedhet. A történészek kellő szakmai alapossággal tárták és tárják fel a különböző uralkodói centrumok, kormányzati központok történetét, ám az „unionista” fejlődési perspektívákkal nem egyező tradíciók kutatását sokáig nem tekintették igazán fontosnak.

Ennek az is oka lehet, hogy a modern történetfelfogás sokáig valamiféle ósdi, „feudális” csökevényként tekintett a helyi autonómiákra, melyek felszámolását a hatékony egységállamok létrehozása érdekében, vagy nemzeti szempontból (lásd a XVI. századtól 1867-ig autonóm közjogi státusszal rendelkező, és egyébként széles körben kutatott Erdély történetének kérdését) üdvösnek tekintette. Bár történészek a nemzetállami integráció létrehozását ma is alapvető princípiumnak tekintik, egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak kisebb egységek historikus jellegzetességeinek kutatása felé.

A másik – ennél kétségtől fontosabb – ok, hogy hazánkban a közép- és korai európai monarchiák némelyikében megfigyelhető tartományiságról nemigen beszélhetünk (Gulyás 2002). Létezett ugyan néhány, hosszabb-rövidebb ideig külön igazgatással rendelkező terület (pl. az említett Erdély, Horvátország, a déli területeken kialakított katonai Határőrvidék), de Magyarország a késő Árpád-kort leszámítva nem tartozott az olyan mozaikszerűen felépülő országok sorába, melyekben a miniatűr államiság vonásait viselő, önálló részállamok sorakoztak egymás mellett. Csak példaként: a Német-római Császárságot alkotó államok a német Aranybullában biztosított belső autonómia és az 1555-ös vallásbékében szavatolt vallási autonómia mellé 1648 után már megszerezték a külpolitikai önállóságot is (Hahner 2006. 193.). A háborúk, a dinasztikus politika kiszámíthatatlan szeszélye folytán sokszor egymás szomszédságában lévő, de egymástól eltérő kultúrával, tradíciókkal rendelkező területek, eltérő nyelven beszélő lakossággal kerültek ugyanazon határok mögé.

Ráadásul mialatt Nyugat-Európában – a különféle korporációk (universitasok, céhek, városok) működése révén – az államépítkezés nem(csak) felülről, hanem alulról is zajlott, a társadalom lokális-horizontális szerveződése révén sikerült áttörni a vertikális (felülről szervezett) struktúrájú államot, sőt az integráció erővonalai alulról bontakoztak ki, Kelet-Közép-Európában ezek a próbálkozások vagy nem vezettek eredményre, vagy csupán korlátozott sikert hoztak. Az egyének elsősorban vallási, rendi közösségek tagjainak érezték magukat.

A középkori magyar történeti államtér feldarabolódásából eredő számos változás, a különféle Habsburg kormányzati regionalizációs koncepciók felbukkanása (lásd részletesebben: Hajdú 2004). azonban már óhatatlanul felveti a kérdés vizsgálatának szükségességét. Ehhez hozzávehetjük, hogy a regionalizáció gondolata a XX. században sem volt ismeretlen a hazai közgazdasági-közigazgatási és politikai gondolkodás számára. (A két háború közötti időszakban például számos regionalizációs javaslat látott napvilágot, noha a hivatalos politika holdudvarában ténykedő Benisch Artúr, Hantos Gyula, Magyary Zoltán, Prinz Gyula elméletei a papíron maradtak.) (Nemes Nagy 1997. 13.)

A kormányzati centrumok versus régiók kérdéséhez hasonló a helyzet a nemzeti és a regionális identitás történetének kutatásával kapcsolatban is. Utóbbi Magyarországon – szemben az előzővel, azaz a nemzetállami azonosságtudat vizsgálatával – rövidebb múltra tekinthet vissza. A kérdéstről történő gondolkodást mégis indokoltta teszi, hogy általános felfogás szerint a régió – mint igazgatási, gazdasági intézményesülés – sajátos szellemiséget rejt, közös történelmi múltat, tradíciót is feltételez. Illene tehát megtalálnunk ezeket a hagyományokat, vagyis muszáj közelebbről szemügyre vennünk az identitástudat térbeli kiterjedéseit, csakúgy, mint az egyes identitások egymásra rétegződését.

Egyszersmind vigyáznunk kell arra is, hogy a *régió*, mint bűvszó nehozz mesterkélten ön-identifikációs elméleteket hívjon életre. A regionális témájú történelmi kutatások során ezért joggal vetődhet fel az a kérdés is: vajon Magyarország egyes területein – így Nyugat-Magyarországon – volt-e bármiféle olyan helyhez kötődő, de nem lokális identitáskonstrukció, mely a mai európai regionalis kooperáció bázisa lehetne.

Mivel a régiók nem csupán szub-, hanem szupranacionális, vagyis „ki-, ill. felfelé” nyitott egységek, érdemes azt is szemügyre vennünk, vajon a vizsgált térség népessége mennyire kötődött a nemzetállami identitáskonstrukcióhoz, diagnosztizálható-e az egyes identitások (pl. etnikai, lokális stb.) egymásra rétegződése. Létezett-e olyan nemzetek feletti (pl. birodalmi) identitás, mellyel a lakosság képes volt azonosulni. Mindazonáltal érdemes hangsúlyozni, hogy a múltbeli történelmi folyamatok nem folytathatók ott, ahol különféle erőhatások következtében megszakadtak, épp ezen erők némelyikének (pl. az etnikai diszkontinuitás, ki- és betelepítések, egyes csoportok vallási-faji indokok alapján történt felszámolása) visszafordíthatatlan következményei miatt. Dolgozatunkban arra keressük a választ, hogy – a földrajzi helyzete, lakosságállománya, kereskedelmi és egyéb szerteágazó kapcsolatai miatt – a Nyugattal közvetlen összeköttetésben álló térség lakóinak körében kimutathatóan jelenlévő, vagy elhanyagolható volt-e a renditől, vallásitól eltérő identitástudat.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy ismereteinkből arra következtethetünk: Nyugat-Magyarország egyes városaiban erős lokális identitás fejlődött ki. (Dolgozatunkban nem célunk egyetlen, szűk közösség öndefiníciós univerzumának történelmi gyökereit bemutatni, csak röviden utalunk egy általunk vizsgált városi közösségre – Sopron lakossága – önazonosság-tudatát meghatározó és formáló tényezőkre. Ilyennek tartjuk a városi fejlődés objektív-történelmi elemeit, a kollektív emlékezet szerepét, az elképzelt történelem és a tudatos önképfarmálás, a helyi mitográfia integráló hatásait. Ezt erősítette, hogy a Bécs közelségében, egyszersmind a magyar államterület részeként működő város a császár és király közötti egyensúlyozva, a város létét biztosító autonóm polisz-szervezési attitűdöt hozott létre.)

A térségben a modernkor felé haladva az osztrák tartományok és Európa felől érkező műveltség nagymértékben hatott a modernizáció általános vonásainak (a városkép, a cégtáblák, egy-egy foglalkozás szerszámkészlete, az újságolvasás kultúrája, a nők helyzetének alakulása, a szabadidős tevékenység stb.) megjelenésére. Az itt lévő települések lakossága ezek által képes volt szervesen integrálni a modern polgári környezetkultúra elemeit, elősegítve magának a polgárosodásnak a folyamatát. E polgárosodás legjobb bizonyítéka a társadalom önszerveződésének XIX. századi foka, az egyesületi formák széles tárházának kialakulása.

A „városállamisodásból” táplálkozó lokális és – a Magyarországon hosszú ideig élő – rendi tudat, valamint a felekezeti alapú identitásképzés mellett csak halványan jelentek meg az etnikai identitás csirái. A nemzeti összetartozás élménye csupán egyike volt a társadalmakat jellemző kollektív identitásnak, maga a nemzetfogalom is csupán a XVIII. század végén kapta meg modern jelentését. Akkortól a rendi különbségeket egységesítő,

jogegyenlőségre alapuló állam homogenizálta az addigi színes identitásokat és beolvasztotta azokat a nemzeti identitásba (Sashalmi 2006. 185). De vajon maradéktalanul végment-e, és mennyi időt vett igénybe ez a folyamat egy olyan régióban, mint az osztrák–magyar határtérség?

A nyugat-magyarországi-burgenlandi terület nem alkot homogén régiót, azaz nem rendelkezik egységes gazdasági, természeti és társadalmi sajátosságokkal. A terület a történelemben soha nem olvadt egyetlen integráns egységbe. Erről tanúskodik a térség egészét, vagy azt legalább nagy részben „Jefedő” elnevezés hiánya is. A Nyugat-Magyarország megjelölés – a Nyugat-Dunántúlhoz hasonlóan – a 19. század végéig legfeljebb pusztán földrajzi értelemben és fogalomként volt képes kifejezni Magyarország nyugati vármegyéinek, illetve az Ausztriához kapcsolódó határterületnek az egyneműségét. Mivel a nyugat-magyarországi peremvidék demográfiailag, néprajzilag, sőt természetföldrajzi szempontból is igen heterogén volt, használatosabbak voltak azonban azok az elnevezések (Szigetköz, Rábaköz, Fertőmellék, Alpokalja, Vulka völgye, Lajtaköz, Vasi hegyhát, Mura völgye, ill. Hanság, Fertő-vidék, Felső-Őrség stb.), amelyek pontosabban határolták körül a vidék egy-egy tájegységét. A térség politikai egységként legfeljebb a honfoglalás utáni évtizedekben volt leírható a nyugati gyepüként, gyepűelveként. Ennek határait és kiterjedését azonban csupán virtuális értelemben kereshetjük, mert az koronként változott.

A XX. század elején a terület Német-Ausztriához csatolásának hívei kezdték el használni, a térség német etnikai jellegét jobban kifejező *Német-Nyugatmagyarország* (*Deutschwestungarn*) elnevezést. Osztrák körökben hamar igény támadt azonban arra, hogy a túlságosan körülményes, illetve a magyar államiságra erőteljesen utaló elnevezések helyett új, a nemzeti törekvéseket jobban kifejező kategóriát alkossanak. Ezzel a céllal kezdték alkalmazni a néprajzi szóhasználatból kölcsönvett *Heinzenland* (*Heanzerei*) fogalmát, mely kissé idealizáltan, némi folklorisztikus romantikával fűszerezve, de úgy tűnt alkalmas lesz a német népiség valamiféle politikai-földrajzi keretének meghatározására (Sinowatz 1961. 124.). Rövidesen kiderült azonban, hogy a – ráadásul eredetileg csúfnévként használt – *Heanzen* kifejezés csak a kérdéses német nyelvterület egy részének megjelölésére alkalmas (Schlag 2001. 164.). Így került sor annak a teljesen új, és végül maradandónak bizonyult területnévnek a megalkotására, melynek mintájaként az erdélyi *Siebenbürgen* elnevezés szolgált. 1918-ban; az akkor még négy megyét átfogó térség számára területi autonómiát követelő programnyilatkozatok kezdték el használni a *Vierburgenland* kategóriát, mely később Pozsony megye kiesésével *Dreiburgenlandra*, azt követően pedig egyszerűen „Burgenlandra” változott. E néven kezdték emlegetni az osztrák kormány hivatalos dokumentumaiban, így került be a Szövetségi Alkotmánytörvény szövegébe, majd ezt használták nemzetközi érintkezés során is. Egyesek a területrendezések után Magyarországon maradt, határ menti országrészt változatlanul *Deutschwestungarnként* emlegették, sőt teszik ezt néhol még ma is.

Magyar részről sem a *Heinzenland*, sem a *Vier- és Dreiburgenland*, illetve *Burgenland* terminust nem használták. Az 1919. január 29-én kiadott német autonómiatörvény német nyugat-magyarországi (*Deutsch-Westungarn*) autonóm terület létrehozásáról rendelkezett. Az elnevezésnek kevésbé volt szeparatistikus üzenete, ugyanakkor kifejezte a német nyelvterület politikai önállóságát, a magyar államiság keretein belül. A végül Ausztriához került 4010 négyzetkilométernyi területre Magyarországon a későbbiekben az „egykori nyugat-magyarországi megyék” nyakatekert frazeológiáját alkalmazták, vagy változatlanul Nyugat-Magyarországnak titulálták a térség egészét. Különösen így volt ez, amikor magyar revindikációs törekvések kerültek terítékre. Szórványosan fordul csak elő a Burgenland név magyarítása „Várvidék” formában. Ez sem a tudományban, sem a közbeszédben nem vált elterjedté.

Érdemes megjegyezni, hogy a Magyarországtól elcsatolt területek új, utódállami elnevezései közül, leginkább a „Burgenland” területnév honosodott meg idehaza. Ennek oka talán éppen az, hogy a térség – ellentétben Felső-Magyarországgal, a későbbi Felvidékkel, Erdéllyel, Vajdasággal stb. – soha nem alkotott jól elkülöníthető történeti egységet, ezért addig önálló elnevezéssel sem rendelkezett. A különböző névváltozatok keletkezése már utal arra, hogy a XIX–XX. században a térséggel kapcsolatban megfogalmazott identitáselképzelések a nemzeti-nacionalista elgondolások jegyében születtek.

A nemzeti törekvések alapvetően két koncepcióban fogalmazódtak meg. Az egyik területi alapon határozta meg a nemzet lényegét, míg a másik a közös nyelvet, tradíciókat, az egyazon azonos kultúrát tette a nemzeti közösség. Az állam-, illetve kultúrnemzeti koncepciók mindazonáltal sajátos módon hatottak egy olyan határregió társadalmára, mint az Ausztriát Magyarországgal összekapcsoló (és nem elválasztó) térség. A két birodalomfél között húzódó adminisztratív határ elmosódott, mondhatnánk virtuális választóvonalat jelentett a térség lakossága számára. A határon átnyúló, több irányú kötődések miatt a területhez, határokhoz kapcsolódó államnemzeti konstrukció itt nehezebben vert gyökeret az emberek gondolkodásában. A közös történelmi hagyományokra, nyelvi, kulturális azonosásra építő kultúrnemzeti felfogás a Nyugat-Magyarországra jellemző multietnikus környezetben, és az ott meglévő, hosszú évszázados múlta visszatekintő multietnikus kapcsolatok miatt ugyancsak nehezkesebben vert gyökeret.

A térségben élő horvátság és németiség nem volt képes azonosulni a magyar kultúrnemzet koncepcióval. Amiből logikusan következett a XIX. századi hazaelképzelések kiforratlansága. Mi léphetett azonban a részben idegen magyar nemzetgondolat helyére? Elsőként logikusan a horvát vagy a német-osztrák nemzetfelfogás manifestációit kell megkeresnünk. Azt látjuk azonban, hogy a helyi horvátság számára Horvátország távoli, belső autonómiával, saját báni kormányzattal, parlamenttel rendelkező állam volt, melynek belső életében a „távolra szakadt” horvátok nem vettek részt. (A térség horvát falvainak lakossága 1848-ban jellemzően vagy közömbösen vagy ellenségesen fogadta a Bécs felé menekülő Jellasicsot is.) A haza és a nemzet fogalma szembekerült egymással, s a szembeállításból részben a haza került ki győztesen, részben egy harmadik út. A két nacionalizmus között egyes horvát értelmiségiek sajátos, szubetnikai közösségként definiálták magukat, 1918 után közös etnikai azonosító kódot (gradistyei horvátok) kialakítva maguknak.

A XIX. század elejének hazaelképzelései nehezen körvonalazhatók a soproni németek megnyilvánulásaiban is. Az őket ért hatások nyomán igencsak vegyes képet alkothatunk identitásukat illetően. A reformkortól mindenesetre kezdett tisztázódni a németiség gondolkodásában a haza fogalma, s azzal egyre inkább Magyarországot azonosították. Erre utal, hogy a nem magyar anyanyelvű polgárság is ismerte Magyarország történelmét és kultúráját. Szívesen azonosult ugyanakkor a német vezetésű, nemzetek feletti felvilágosult birodalommal is. Osztrák nemzettudat kialakulását – mint általában – itt sem tudjuk kimutatni. A multietnikus nagybirodalom politikai elitje elsősorban a dinasztiahoz, illetve magához a monarchiához kötődött. Hasonló mentalitás jellemezte az államot működtető polgári és katonai bürokrácia tagjait. Ezzel a szellemiséggel és lelkülettel azonban nem találkozott nap mint nap a határterés lakossága, mely nem sok jelét adta, hogy erős birodalmi tudatnak és kötődésnek. A birodalom szupranacionális jellege ráadásul gátja volt a helyi német nemzeti öntudat kifejlődésének is, ám annak az útját nem zárta el teljesen. Meghatározóak voltak ugyanis a többségében evangélikus németek ellenérzései a katolikus udvarral és általában Ausztriával szemben. A XIX. századi Sopron lutheránus lelkészeinek legjobbjai ezért – miközben elutasították az osztrák katolikus dominanciát – Németországban tanultak, ragaszkodtak a német kultúrához és írásbeliséghez, s ez utóbbit közvetítették híveik felé is. (Boronkai 2002. 246.) A különböző hatások nyomán az a kép bontakozik ki – s ezt

tükrözik a XIX. század végén német nyelven rendszeresen megjelenő két soproni lap írásai is –, hogy a térség németisége valamiféle sajátos, helyhez kötődő identitást alakított ki, vagyis a helyi polgár a magyar és osztrák állam közötti „mindenki földjén” a területi lojalitást előszeretettel helyezte a (nemzet)állami lojalitás elé. (Egyes – kétségekívül túlzó – nézetek szerint a nyugat-magyarországi németiség a magyarokkal és a horvátokkal való keveredés révén kialakult, önálló népet alkot, mely egyfajta átmenetet képez a magyar és a német etnikum között.) (Traeger 1928. 178.) A különállás érzését erősíthette az az autonómiagondolat is, melyet a forradalmak idején sikerült törvényként elfogadtatni, s melyhez a helyi németek a nyugat-magyarországi kérdés eszkalálódása idején is következetesen ragaszkodtak. Gazdasági, egzisztenciális és politikai mozzanatok mellett mindez valószínűleg hozzájárult a soproni németek 1921. decemberi népszavazás során tanúsított ellentmondásos magatartásához. A területhez kötődő identitás nem volt ugyan annyira erős, mint pl. Schleswigben, ahol a népszavazáson kék-fehér-piros schleswigi zászlók alatt vonultak fel a helyiek, ám ahhoz elegendő volt, hogy a város német lakosságát megossza a hovatarozás kérdésében. Még szembevetnőbb ugyanez a kettősség a későbbi osztrák oldalon, ahol az 1918 decemberében kikiáltott – rövid életű és kétség kívül bizzar – *Heinzenland Köztársaság* jelenítette meg az „el Magyarországtól, de külön Ausztriától”- gondolatot. A kísérlet – szemben a *Lajtabánság* pseudoállam kikiáltásával – inkább tekinthető spontán népi kísérletnek. Amint azt a névválasztás is mutatja az „ötletgazdák” legalábbis igyekeztek valóban meglévő lokális identitásra építeni akciójukat.

Az első világháború utáni békék új határt húztak Ausztria és Magyarország közé (Gulyás 1992). Az új helyzetben új identitás reprodukciókkal találkozhatunk. Az Ausztria keleti tartományává lett Burgenlandban hamar felismerték a regionális építkezés szükségességét. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a tartomány korábban nem létező entitásként alakult meg. Az osztrák kormány önálló szövetségi egységként (ún. *Verwaltungsstelle*), önálló kormányzati struktúrával konstituálta meg az egykori nyugat-magyarországi térséget. A szervezeti megformálás mellett nagy figyelmet fordítottak a tartományi öntudat (*Landesbewusstsein*) megteremtésére. Ennek részeként igyekeztek az Ausztriával illetve Németországgal kimutatható kontinuos jegyeket felerősíteni, illetve a Magyarországgal kapcsolatos diszkontinuitást hangsúlyozni. A burgenlandi konstrukció problémái ellenére a külső veszély (magyar revízió) és a belső problémák (gazdasági ellehetetlenülés, a tartomány felosztásának veszélye stb.) jól megfigyelhető identitás erősödéshez vezetett. Burgenland jó néhány évvel az átcsatolást követő „beszoktatási periódus” után sem vált Ausztria szerves részévé. Ludwig Leser tartományfőnök-helyettes 1926-ban a tartománygyűlés előtt kénytelen volt elismerni, hogy bár a Magyarországhoz kötődő hazafias érzést a „burgenlandiság” érzése váltotta fel, sajnálatos módon azonban a burgenlandiak nem viseltetnek szimpátiával Ausztria többi része iránt. Vagyis a „burgenlandiság” nem vonta maga után az osztrák öntudat kifejlődését. A vidék falvainak, városainak lakói mindennapjaikban valóban idegenkedve ejtettek szót az *osztrák hivatalnokokról*, arról, hogy termékeiket *Ausztriában* értékesítik. Ilyen és ehhez hasonló kitételek általánosak voltak a keleti határ mellett. Burgenlandot valamiféle különleges, Magyarország és Ausztria között létező entitásként definiálták saját polgárai. (Haslinger 2000. 83–84.)

Az egységgé válás mindazonáltal nem csupán fogalmi szinten ölt testet. Az önazonosság-konstrukció kifejlődéséhez olyan könnyen megragadható, regionalizációs, ha úgy tesszük anyagi, tárgyasult folyamatok is támasztékul szolgálnak, mint a közlekedés, a kommunikáció, az infrastruktúra állapotjavulása, a mobilitás növekedése, a gazdaság működését szolgáló feltételrendszer átalakulása, és gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok intenzívvé válása. Mindehhez hozzájárul a szolgáltatások bővülése, a kínálat szélesedése, a közszolgáltatások fejlődése és egyszerűsödése, valamint az oktatás minőségi átalakítása, növekvő

rugalmassága. Utóbbiakra az osztrák és burgenlandi politikai vezetés az 1960–70-es évektől nagy súlyt fektetett. Ezek mellett azonban a két háború közötti Burgenland önmeghatározási kísérlete, valamint a mintakövetés is alapot biztosított a mai tartományi identitás kifejlődéséhez – mindezt természetesen olyan környezetben, ahol az ehhez hasonló hagyományok hosszú évszázadokra nyúlnak vissza.

Nyugat-Magyarországon a régióformáló folyamatok sokkal lassabban zajlottak, zajlanak, mint Burgenlandban, ahol a regionalizáció (azaz a határmegvonásból és a tartományba szervezésből eredő térfelosztás), a regionalizmus (azaz a térségi tudat, identitás kialakulása és kialakítása), sőt a regionalizálódás (azaz a gazdaság és a társadalom térségi szerveződése) is előbbre tart, mint a határ innenső oldalán.

Magyarországon a két háború közötti, felülről diktált etno-nacionalista identitás konstrukciót német részről elutasítás fogadta. A Sopronban rendkívül erős lokális identitás (a *civitas fidelissima*-gondolat) ugyanakkor szűk keresztmetszetű, és a németiség egy jó részét illetően kirekesztő volt. A soproni városvezetés 1921 után a hűség-hűtlenség erősen problematikus és absztrakt kategóriáját állította politikájának középpontjába. A helyi németiség a két háború között bár őrizte nemzeti azonosságát, annak egy része – köztük is elsősorban az 1921-ben Magyarországot választók csoportja – azonban magyar nyomás alatt kénytelen volt a mindennapi életben elfojtani identitását, hogy hűségét illetően ne merülhessenek fel kételyek. Utóbbi komoly akadályokat gördített a soproni németek csoportkohéziójának kialakulása elé. Részben ennek tudható be, hogy a nyugat-magyarországi németiség a trianoni Magyarország legradikálisabb magjává vált. Az etnikai homogenizációs törekvések, majd a 30-as évektől virulenssé vált pángermán veszélytudat, és az ebből következő németellenes hisztéria polarizálta közösségüket, melynek a VDU köré gyűjtött tagjai eljutottak a szecesszió gondolatáig, s ebben az – utóbb egyébként félreállított – burgenlandi náci vezetéstől is impulzusokat kaptak.

Az 1918 utáni határok meghúzása más és más hatást váltott ki osztrák és magyar oldalon. Ausztriában a „burgenlandiság” gondolatát külső és belső impulzusok is érlelték, elhalványítva mind az – éppen csak alakulófélben lévő – osztrák nemzettudatot, illetve a pángermán tudattal való azonosulást (bár ez utóbbira a hivatalos burgenlandi politika nagy hangsúlyt helyezett). Magyar oldalon a Monarchia felbomlása, az elhatárolódás, a magyar nacionalizmus erősödése a nyomokban fellelhető regionális identitás végét jelentette.

1945 után az etnikai homogenizáció drasztikus formái [pl. a (nyugat-)magyarországi kitelepítése], illetve az osztálystruktúrát preferáló politikai mechanizmusok tovább csökkentették a regionális identitás kialakulásának esélyét (Gulyás 2005). Manapság azonban a gazdasági kapcsolatok újraszervezése, és egyes – a regionális kapcsolatok kialakításában elsődlegesen érintett közösségek (pl. a határ két oldalán élő ún. gradistyei horvátok) – nagyban hozzájárulhatnak az egykori kulturális, gazdasági, etnikai stb. szálak és tudati elemek reprodukálásához. Nem árt azonban megjegyezni, hogy a homogenizációs törekvések e népcsoportot is veszélyeztették. Példaként állíthatjuk e tekintetben a nyelvfejlődésben lezajló változásokat. Magyarországon a második világháború után a politikai befolyással rendelkező „Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége” igyekezett semlegesíteni a nyugat-magyarországi horvátok (csakúgy, mint a szlovénok) önállóságát. Ezt a célt szolgálta a „szerbhorvát” nyelv iskolai oktatása, mely a horvát népcsoport helyi dialektusának csendes elhalását igyekezett szolgálni. (Csenar 1992. 97–98.) Manapság pedig – ellentmondásos módon – a létező és szellemi határok eltűnése okoz problémát. A modernizációs folyamatok tudniillik nem csupán helyreállíthatnak, hanem rombolhatnak is bizonyos – identitásképző – jellegzetességeket. A burgenlandi horvátok különböző dialektusokban beszélnek, a nyilvánosságban azonban egy standardizált változatot, a „burgenlandi horvátot” (gradiscancko hrvatski) használják. Utóbbi szerint írnak mindkét hetilapjukban,

és az ORF-Burgenlandi horvát rádiós és televíziós adásaiban is ezt a változatot alkalmazták. Ezen a nyelven folyik az oktatás a kétnyelvű iskolákban. Ámde a helyi sajátosságok e tekintetben kezdenek háttérbe szorulni, hiszen az utóbbi években közeledés figyelhető meg a burgenlandi és a modern horvát nyelv között (Baumgartner 2006.).

A tudati elemek elolvadása illetve hiánya azt jelzi, hogy az alapvetően területi beosztás alapján zajló nyugat-magyarországi regionális térszerveződést (is) erős identitásdeficit jellemzi. A nyugat-magyarországi-burgenlandi térséget gazdasági és (dolgozatunkban ezúttal nem említett) kulturális folyamatok révén lehet újra-, illetve megkonstruálni. Ennek alapja lehet a nyugati magyar határterület fejlődési dinamikája, melynek előzménye, hogy a térség – épp a határ közelsége miatt – kevésbé részesült a szocialista korszak gazdasági diszfunkcionalitásának hátrányaiból. Az ennek köszönhető modernebb gazdaságszerkezet, szakmakultúra, valamint az a mindennapi kapcsolatrendszer, mely az itt élőket szomszédos térséghez fűzi, segítheti a gyorsabb regionális integrációt. Ehhez hozzászámíthatjuk azokat a szociálpszichológiai előnyöket is, melyeket a határtérség lakói az osztrák (egyben nyugati) területek fejlődésével való lépéstartás, egyfajta mintakövetés révén szereztek.

Felhasznált irodalom

- Baumgartner, Gerhard (Autor, Redaktion, Inhalt, Text) (2006): Burgenland 1921–2001. CD-ROM, Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum.
- Boronkai Szabolcs (2000): Haza és Hazafiság a 19. századi soproni német nyelvű prédikációkban. Soproni Szemle, 2000. 229–248. o.
- Csenar Jurica (1992): Die Burgenländischen Kroaten von der Zerplitterung zur Vereinigung. In: Traude Horvath–Eva Müllner (Hg.): Hart an der Grenze. Burgenland und Westungarn. Verlag für Gesellschaftskritik. Wien, 1992. 91–102.
- Gulyás László (1992): A magyar–osztrák határ története. Trianoni határaink története V. KAPU 1992/12. szám 54–58. old.
- Gulyás László (2002): Az Osztrák–Magyar Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. A Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs. 168–188. old.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Hahner Péter (2006): A régi rend alkonya. Egyetem történet 1648–1815. Panem, Budapest.
- Hajdú Zoltán (2004): A közigazgatási régió történeti, funkcionális összefüggései és alakváltozásai Magyarországon. Magyar Tudomány, 2004. 9. 942. o.
- Haslinger, Peter (2000): A regionális identitás kialakításának egy esete. Burgenland 1921–1938. Regio. Kisebbség, Politika, Társadalom, 2000. 4. 93–104. o.
- Nemes Nagy József (1997): Régiók, regionalizmus. Educatio, 1997. 3. sz. 407–423.
- Sasválnyi Endre (2006): A nyugat-európai államfejlődés vázlata. Pannonica, S.l.
- Schleinzer, Friedrich (1985): Von Westungarn zum Burgenland. Magyarischer und deutschösterreichischer Nationalismus 1867–1922. Burgenländische Heimatblätter, 1985. 3 97–106. o.
- Schlag, Gerald (2001): Aus Trümmern geboren... Burgenland 1918–1921. Eisenstadt, Burgenländisches Landesmuseum. / Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland (WAB) Band 106.
- Sinowatz, Fred (1961): Zur Gesichte des Landesnamens. Burgenländische Heimatblätter.
- Szatmári Péter (2000): Az osztrák nemzettudat (küldetéstudat) kérdései az 1920–30-as években. Századok, 2000. 6.
- Träger Ernő (1928): Az elszakított nyugati részek. Magyar Szemle, 1928. október.
- Tóth Imre (2006): A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Sopron.